

J O S E P H J O F F O

Z PAŘÍŽE DO PAŘÍŽE

Filmová
adaptace
slavného
románu právě
v kinech

M L A D Á F R O N T A

Joseph Joffo

**Z PAŘÍŽE
DO PAŘÍŽE**

Joseph Joffo

**Z PAŘÍŽE
DO PAŘÍŽE**

MLADÁ FRONTA

Přeložila Eva Pilařová

UN SAC DE BILLES

Copyright © 1973 by Editions Jean-Claude Lattès
All rights reserved

Translation © Eva Pilařová – dědicové, c/o DILIA, 1980

Mé rodině

*Rád bych poděkoval svému příteli,
spisovateli Claudu Klotzovi,
který byl tak laskav,
že přečetl můj rukopis
a zkušenou rukou ho opravil.*

Prolog

Tahle kniha není dílem historika.

Zapsal jsem svůj příběh z časů okupace tak, jak mi zůstal ve vzpomínkách desetiletého chlapce.

Uplynulo třicet let. Paměť stejně tak jako zapomnění mohou pozměnit nepatrné detaily. Ale to podstatné tu je se vší autentičností, se vší něhou, se vší směšností a prožitou úzkostí.

Abych se nikoho nedotkl, změnil jsem celou řadu jmen u osob, které v příběhu vystupují. V příběhu vyprávějícím o zážitcích dvou malých dětí ve světě krutosti, nesmyslnosti a také pomoci, leckdy zcela nečekané.

Kulička se mi kutálí mezi prsty na dno kapsy. Tuhle mám nejraději, tu si vždycky nechám. Legrace je, že je ze všech nejošklivější: kam se hrabe na skleněňky nebo na veliké olověňky, které vždycky obdivuju za výlohou krámku starého Rubena na rohu Rameyovy ulice, je to hliněnka, barva se z ní už skoro oloupala, povrch má hrbolatý, pokrytý kresbou, která připomíná školní obrázek planisféry ve zmenšeném měřítku.

Mám ji moc rád, je to prima, mít v kapse zeměkouli s horami, moři, pěkně schovanou.

Jsem obr a mám v hrsti všechny planety.

„Tak hernajs, už ses rozhoupal?“

Maurice sedí na chodníku přímo před uzenářstvím a čeká. Ponožky má jako vždycky shrnuté, tatínek mu říká, že je harmonikář.

Mezi nohama má hromádku čtyř kuliček: tři tvoří trojúhelník a čtvrtá je navrchu.

Od dveří nás pozoruje babička Epsteinovic. Je to stará Bulharka, celá scvrklá, samá vráska. Podivuhodně si zachovala měděnou pleť, kterou má na svědomí vítr z ohromných plání, a jak tady tak sedí ve výklenku dveří v proutěné židli, je to takový živý kousíček balkánského světa, který šedivé nebe u Clignancourtské brány nedokázalo zkalit.

Je tu každý den a usmívá se na děti, když se vracejí ze školy.

Vypráví se, že prchala pěšky přes celou Evropu, od pogromu k pogromu, až uvízla tady v XVIII. okresu, kde našla různé uprchlíky z východu: Rusy, Rumuny, Čechy, vzdělance, řemeslníky. Už je tady víc jak dvacet let, a i když čelo a tváře se jí nezměnily, vzpomínky jí asi vybledly.

Dívá se, jak se kolem ní klátím, a směje se. Ruce žmoulají obnošenou keprovou zástěru, zrovna tak černou jako můj pracovní plášť; v těch dobách byli všichni žáci v černém, bylo to dětství v hlubokém smutku, tak trochu prorockém onoho roku 1941.

„Tak co je s tebou, proboha?“

Váhám, to dá rozum! Ten Maurice je dobrý, sedmkrát jsem už střílel a všechno jsem zvorál. On se o přestávce napakoval, že má nafouklé kapsy. Sotva jde, má plné kapsy kuliček, a já mám svou poslední, svou nejmilejší.

Maurice bručí:

„Přece tady nebudu sedět na zadku až do rána...“

Jdu na věc. Kulička v dolíku dlaně se trochu chvěje. Střílím s očima na stopkách. Vedle.

No, zázrak se neudál. Teď už musíme domů.

Goldenbergovic uzenářství vypadá legračně, jako by plavalo v akváriu, a průčelí v ulici Marcadet se děsně vlní.

Dívám se nalevo, protože Maurice jde po mé pravé straně, takže nevidí, že brečím.

„Přestaň bulit,“ řekne Maurice.

„Já nebulím.“

„Vždycky když se díváš na druhou stranu, tak vím, že bulíš.“

Přejeďu si rukávem po tvářích a jsou suché. Nic neříkám a přidávám do kroku. Dostanem vyhubováno: už víc jak půl hodiny jsme měli být doma.

Už jsme tu: tamhle je Clignancourtská ulice a v ní krámek,

na průčelí jsou namalovaná písmena, veliká a široká, krasopisná, jako když je tam pěkně vystínovala paní učitelka z první třídy: HOLIČSTVÍ JOFFO.

Maurice mě dloubne loktem.

„Tu máš, ty šášo!“

Podívám se na něj a vezmu si kuličku, kterou mi podává.

Bráška, to je prostě ten, kdo člověku vrátí poslední kuličku, kterou zrovna prohrál.

Mám zpátky svou maličkou planetu; zítra jich s její pomocí vyhraju na školním dvoře celou kupu a pak mu vyfouknu ty jeho. Nesmí si přece myslet, že když je o mizerných čtyřiaadvacet měsíců starší než já, že mi bude poroučet.

Vždyť mně už je taky deset.

Vzpomínám si, že pak jsme vešli do salónu a tam nás zaplavily vůně.

Každé dětství má určité své vůně, mně patřily všechny ty parfémy od levandule až po fialku, celá škála, vidím v duchu flakóny na políčkách, cítím bělostnou vůni ručníků a taky slyším cvakání nůžek, to byla moje první hudba.

Když jsme s Mauricem vešli, byl tam nával, všechna křesla byla obsazena. Jak jsem šel kolem Duvalliera, zatahal mě za ucho jako obvykle. Myslím, že tenhle člověk strávil život v naší oficíně, asi se mu ta dekorace líbila, a to klábosení taky... Nebylo divu: starý vdovec v třípokojovém bytě v Simartově ulici, ve čtvrtém patře, to muselo být hrozné, tak sešel na ulici a trávil odpoledne u Židáků, vždycky na stejném místě blízko šatny. Když všichni zákazníci odešli, zvedl se, usadil se v křesle a požádal: „Prosil bych oholit.“

Holil ho vždycky tatínek. Tatínek, vypravěč krásných příběhů, král ulice, tatínek, který zmizel ve spalovací peci.

Udělal jsme si úkoly. Neměl jsem v té době ještě hodinky, ale určitě to netrvalo víc jak pětáctyřicet vteřin. Já jsem

vždycky uměl všechno ještě dřív, než jsem se to začal učit. Chvilku jsme se courali po pokoji, aby nás maminka nebo některý brácha nezahnali zpátky k učení, a pak jsme šli zase ven.

Albert měl zrovna v práci nějakého velikého kudrnáče a potil se s americkým stříhem, ale přece jenom se otočil.

„To už jste se všechno naučili?“

Tatínek nás taky pozoroval, ale využili jsme toho, že u pokladny vracel nazpátek, a vytratili jsme se na ulici.

Zrovna v pravou chvíli.

Clignancourtská brána roku 1941.

Bylo to vysněné útočiště všech kluků. Dneska mě trvale přiváděj v úžas všechna ta „zařízení pro děti“, o kterých hovoří architekti, v nových parčících mezi novými budovami pískoviště, skluzavky, houpačky, celá kupa vymyšleností. Vytvořili je schválně pro ně odborníci vyzbrojení balíkem diplomů z oboru dětské psychologie.

A ono to nefunguje. Děti se nudí, ať je neděle, nebo všední den.

A tak si někdy říkám, jestli by náhodou všichni ti specialisti nechtěli zapřemýšlet, proč jsme my bývali tak šťastni v téhle čtvrti Paříže. Šedivé Paříže s osvětlenými krámky, s vysokými střechami a pruhy nebe nad nimi, se stuhami chodníků lemovaných popelnicemi, po kterých jsme lezli, s vraty, kde jsme se schovávali, se zvonky, bylo tam všechno, rozzuřené domovnice, kočáry s koňmi, květinářka, a v létě kavárny na teráskách. A to všechno do nedohledna, bludiště, obrovská změť ulic... Chodili jsme na výzvedy. Vzpomínám si, že jednou jsme objevili řeku, zahnuli jsme z jakési špinavé ulice, a najednou jsme ji měli u nohou. Připadali jsme si jako průzkumníci. Až o hodně později jsem se dozvěděl, že to byl kanál Ourcq. Dívali jsme se, jak plují

špunty a měňavé skvrny nafty, a teprve za tmy jsme se vrátili domů.

„Kam se jde?“

Otázky klade skoro vždycky Maurice.

Chystám se odpovědět, ale vtom se mi oči svezou nahoru po avenui.

A vidím, jak přicházejí.

Byli totiž dost nápadní.

Byli dva, celí černí, urostlí chlapi, opásaní.

Ty holínky museli snad leštit od rána do večera, aby se tak blýskaly.

Maurice se otočil.

„Esesáci,“ zamumlal.

Dívali jsme se, jak se blíží, nešli rychle, kráčeli pomalu a strnule, jako kdyby byli na nějakém obrovském náměstí, kde je plno trumpet a bubnů.

„Co myslíš, že by sem šli kvůli frizúře?“

Myslím, že nám ten nápad projel hlavou současně.

Přilepili jsme se na výlohu jako siamská dvojčata, a oba Němci vešli dovnitř.

Teprv pak jsme se rozchechtali.

Naše dvě postavičky zakrývaly malé upozornění, vylepené ve výloze na žlutém pozadí černými písmeny:

YIIDDISH GESCHEFT

V oficíně nastalo tak napjaté ticho, že takové snad ještě nikdy v žádném holičství nebylo, a dva esesáci s umrlčími lebkami čekali se způsobně sevřenými koleny mezi židovským zákaznictvem, až budou moci svěřit své zátylky mému židovskému tatínkovi nebo mým židovským bratrům.

A venku se váleli smíchy dva malí Židáčci.

/II/

Henri oprášil límeček Bibimu Cohenovi, ten vstal z křesla a kráčel k pokladně. My s Mauricem se krčíme za pokladnou a sledujeme vývoj událostí.

Žaludek se mi trochu svírá neklidem: možná že jsme to mírně přehnali. Přivést tyhle dva chlápky přímo do srdce židovské kolonie, to je tedy fór. Trochu silný.

Henri se obrátil k Němcům.

„Račte, pane.“

Esesák vstal a pak se usadil v křesle s čepicí na kolenou. Díval se na sebe do zrcadla, jako kdyby jeho obličej byl něco docela nezajímavého, dokonce trochu odpudivého.

„Hodně vyholit?“

„Ano, a na pravé straně prosím pěšinku.“

Přímo se zalykám za kontrolní pokladnou. Němec, a mluví francouzsky! A dokonce dobře, s lepší výslovností než plno lidí z naší čtvrti.

Prohlížím si ho. Má docela malé pouzdro s revolverem, nablýskané, je vidět pažbu s kroužkem, který se lehce pohupuje jako u mé pistolky. Co nejdřív pochopí, kde se to octl, vytáhne revolver, začne řvát a všechny nás povraždí, dokonce i maminku, která nahoře vaří a neví, že má v oficíně dva nacisty.

Duvallier si ve svém koutku čte noviny. Vedle něho sedí Crémieux, soused, který pracuje v pojišťovně, jednou měsíčně sem vodí syna ostríhat na ježka. Malého Crémieuxe

znám, chodí do stejné školy jako já a o přestávce si spolu hrajem. Ani se nehýbá, je maličký, ale v tuhle chvíli vypadá, že by chtěl být ještě menší.

Na ostatní si už nevzpomínám, určitě jsem je znal, ale už jsem to zapomněl. Měl jsem čím dál větší strach.

Vím jenom jedno, že první vyrazil do útoku Albert. Polil zákazníkovi zvlněné vlasy šamponem a prohodil:

„Válka není žádná legrace, že?“

Esesák sebou trhl. Asi to bylo poprvé, co na něj promluvil Francouz, tak ihned využil příležitosti.

„To tedy není...“

Pokračovali v hovoru, ostatní se přidali, vypadalo to docela přátelsky. Němec překládal svému druhovi, který nerozuměl a účastnil se hovoru jenom pokyvováním hlavy, čemuž se Henri snažil zabránit. Ještě aby mu tak udělal šrám přes tvář, tomu šlechtici germánské rasy! Situace už byla tak dost složitá.

Viděl jsem, jak tatínek horlivě pracuje, jak povystrkuje jazyk, a už mě pátil zadek z toho výprasku, který nadejde. Ještě nebudou ti dva chlápkové ze dveří a už si mě Albert přehne přes koleno, Henri zase Maurice a pak to půjde, dokud budou mít v rukou sílu.

„Račte, prosím.“

Tatínek se ujal druhého.

Vtom jsem se rozesmál, přestože jsem měl nahnáno, protože do místnosti vstoupil Samuel.

Často se tu takhle večer stavil, jen tak, pozdravit se s kamarády. Byl to vetešník z blešího trhu dvě stě metrů odtud, specialista na staré hodiny, ale našlo se u něho ve stánku kdeco, chodili jsme se mu tam s Mauricem přehrabovat.

Vstoupil zvesela.

„Zdravím vás vespolek.“

Tatínek držel v ruce ubrousek, prudce ho roztáhl, než ho uvázal esesákovi pod bradu.

Samuel ještě stačil zahlédnout uniformu.

Oči se mu zakulatily jako moje kuličky, ale asi třikrát větší.

„Ó já, ó já,“ vzdychl.

„No, máme tu nával,“ řekl Albert.

Samuel si přihladil knír.

„Nevadí,“ odpověděl, „přijdu, až to tu bude klidnější.“

„To bude lepší, poručení paniče.“

Samuel se pořád ještě nehýbal, jako přikovaný zíral na podivné zákazníky.

„Vyřídím to,“ mumlal, „vyřídím to.“

Ještě pár vteřin zůstal stát a pak se vytratil, jako by kráčet mezi vejci.

Do třiceti vteřin věděli všichni od ulice Eugèna Sua až po Saint-Ouen, od nejvzdálenějších jidiš restaurací až po zadní místnůstky košer řeznictví, že starý Joffo se stal dvorním holičem wehrmachtu.

Událost století.

V oficíně se konverzace vyvíjela čím dál přívětivěji. Tatínek se překonával.

Esesák si v zrcadle všiml našich dvou vykukujících hlav.

„To jsou vaši chlapečkové?“

Tatínek se usmál.

„No, to jsou naši uličníci.“

Esesák zjihle pokýval hlavou. To je švanda, jak se esesáci dokázali rozněžnit v roce 1941 nad židovskými kluky.

„Hm,“ povzdychl, „válka je hrozná a všechno zavinili Židi.“

Nůžky se nezastavily a pak je vystřídala mašinka.

„Myslíte?“

Němec přikývl s jistotou, která byla zřejmě neotřesitelná.

„To vím určitě.“

Tatínek s okem přimhouřeným jako umělec se ještě na-
posled dotkl spánků.

Jediným trhem zápěstí sundal ubrousek a posloužil zrcátkem.

Esesák se spokojeně usmál.

„Výborně, děkuji.“

Společně kráčeli k pokladně, aby se vyrovnali.

Tatínek si stoupl k pokladně a vrátil nazpátek. Jak jsem se tak skrčený na něj díval, všiml jsem si jeho hrdé, usměvavé tváře.

Oba vojáci si nasadili čepice.

„Jste spokojeni, dobře jsme vás obsloužili?“

„Velmi dobře, výborně.“

„No,“ řekl můj otec, „tak než odejdete, musím vám povědět, že všichni tihle lidé tady jsou Židi.“

V mládí hrával jako ochotník. Večer, když nám vyprávěl příběhy ze života, předváděl nám všechno rozmáchlými gesty podle Stanislavského.

V tuhle chvíli by žádný herec na rampě nemohl vypadat vznešeněji než starý Joffo za svou kasou.

V oficíně se zastavil čas. Potom se první ze všech zvedl Crémieux, stiskl synáčkovi ruku a ten taky vstal. A po nich ostatní.

Duvallier neřekl ani slovo. Odložil noviny, uklidil si fajfku a pak se François Duvallier, syn Jacquesa Duvalliera a Noémie Machegrainové, pokřtěný u svatého Eustacha a pravověrný katolík, taky vztyčil. Stáli jsme všichni.

Esesák ani nemrkl. Rty jako by měl najednou tenčí.

„Já jsem měl na mysli bohaté Židy.“

Drobné cinkly na skleněný tácek pokladny a pak bylo slyšet dusot holínek.

Byli už snad na konci ulice a my jsme ještě stáli celí

ztuhlí, na okamžik se zdálo, že je to jako v pohádce, že nás nějaká zlá víla proměnila v kamenné sochy a že už nikdy neobživnem.

Když kouzlo pominulo a všichni se pomalu posadili, věděl jsem, že výprask nebude.

Než se tatínek znova pustil do práce, jeho ruka přejela po našich dvou hlavách a já zavřel oči, aby bráška nemohl říct, že mě dvakrát v jednom dni viděl brečet.

* * *

„Budete už jednou zticha?“ křičí maminka za přepážkou.

Přišla nám zkontrolovat zuby, uši a nehty jako každý večer. Natřásla nám polštář, pěkně nás přikryla, políbila a pak odešla. A jako každý večer, ještě ani nedovřela dveře a můj polštář už proletěl temným pokojem a střelil se do Maurice, který kleje jak dlaždič.

Často se pereme. Hlavně večer, ale musíme dávat pozor, abychom nadělali co nejmíň hluku.

Obyčejně si začnu já.

Poslouchám s nastraženýma ušima. Z pravé strany slyším šustot pokrývek: Maurice vylezl z postele. Poznal jsem to podle toho, jak tiše zašvelela drátěnka, v tuhle chvíli se asi chystá na mě skočit. Napínám bicepsy jak provázky a zalýkám se strachem i rozkoší: jsem připravený na lítý boj...

A vtom světlo.

Maurice celý oslněný skočí do postele a já se ze všech sil snažím vypadat, že usínám.

Tatínek je tady.

Jakékoliv předstírání je zbytečné, nikdy nám na naše fígle nenaletí.

„Dáme si pokračování,“ oznámil.

To je senzace, to je ta nejprímovější věc, která se mohla stát.

Ze všech mých vzpomínek na dětství – jenže uvidíte, jak bylo krátké – je tahle ta nejkrásnější.

Někdy večer přišel, sedl si na mou nebo na bráškovu postel a spustil vyprávění o dědečkovi.

Děti milují příběhy, někdy se jim čtou, někdy se pro ně vymýšlejí, ale u nás to bylo jinak. Hrdinou příběhů byl můj dědeček, jehož daguerrotyp v oválném rámu visel v salónu. Přísná vousatá tvář nabyla časem vybledlé růžové barvy jak šatičky pro miminko. Pod dobře střiženým oblekem se rýsovaly svaly, ještě zdůrazněné vypnutým postojem, který si zřejmě vynutil fotograf. Dědeček se opíral o opěradlo židle, která jenjen se sesypat pod váhou toho obra, tak vypadala vetchá.

Zbyla mi z toho vyprávění zmatená vzpomínka na celou řadu příhod, které do sebe zapadaly jako souprava zasouvacích stolků na scénérii bílých sněhových plání a křivolakých městských uliček, posetých pozlacenými zvoničkami.

Můj dědeček měl dvanáct synů, byl to bohatý a štědrý člověk, kterého znali a ctili všichni obyvatelé Jelizavetgradu, velké vesnice jižně od Oděsy, v ruské Besarábii.

Šťastně žil a vládl celé své početné rodině až do té doby, když začaly pogromy.

Tyhle příběhy obestíraly mé dětství, představoval jsem si, jak pažby pušek prorážely dveře a tříštily okenní tabulky, jak vesničani zmateně prchali, jak plameny olizovaly trámy jizeb, před očima mi vířila ostří šavlí, supění štvaných koní, záblesky ostruh, a nad tím vším se v kouři rýsovala obrovitá postava mého předka Jakuba Joffa.

Můj dědeček nebyl z těch, kdo by nechali vraždit své přátele a nic nepodnikli. Jenže masakry byly čím dál větší a dědeček pochopil, že na to nestačí, a s lítostí od svých

akcí upustil. Svolal rodinu a smutně jí oznámil, že sám nedokáže pobít tři batalióny, které car vyslal do kraje.

Takže se muselo utíkat, a rychle.

Zbytek příběhu je rušná a barvitá kavalkáda Evropou, přes Rumunsko, Uhry, Německo, kdy se střídaly noci bouře, pitek, smíchu, slz i smrti.

Naslouchali jsme toho večera jako vždycky: s otevřenou pusou. Přestože Maurice byl už dvanáctiletý, poslouchal jako očarováný.

Lampa vrhala stíny na tapety a tatínkovy paže se zmítaly až u stropu. Stěny oživovali uprchlíci, vyděšené ženy, chvějící se děti, v jejichž očích se míhaly neklidné stíny. Opustili temná, deštivá města s přezdobenými stavbami, opustili svou minulost plnou pekelných záludností, opustili ledové stepi a pak jednoho dne přešli poslední hranici. Obloha se rozjasnila a zástup se octl na pěkné planině, vlahé sluníčko svítilo, ptáčky zpívali, kolem se táhla žitná pole, stromy a veselá vesnička s červenými střechami, se zvonící, a na židlích seděly roztomilé stařenky s vlasy vyčesanými do drdolu.

Na největším domě byl nápis: VOLNOST - ROVNOST - BRATŘSTVÍ. A všichni uprchlíci odložili rance a nechali stát vozíky a z očí jim zmizel strach, protože věděli, že už došli do cíle.

Francie.

Vždycky mi připadalo, že Francouzi milují svou zem bez valného zájmu, a bylo to pochopitelné, je to asi docela přirozené a není na tom nic divného, ale já vím, že nikdo neměl tuhle zemi tak rád jako můj otec, který se narodil osm tisíc kilometrů odtud.

Podoben oněm učitelským synkům z počátků laické školy, bezplatné a povinné, měl jsem na dosah ruky nezměrný seznam proslavů a kázání, v nichž se dojemně snoubila morálka, občanská výchova a láska k vlasti.

Nikdy jsme s tatínkem neprošli kolem radnice v XIX. okrese, aniž by mi lehce stiskl ruku. Bradou ukázal na pís-
mena v průčelí budovy:

„Jestlipak víš, co ta slova znamenají?“

Brzy jsem se naučil číst, už v pěti letech jsem mu ta tři slova přeslabikoval.

„Tak je to, Josephe, tak je to. A pokud tam nahoře budou ta slova napsaná, tak to značí, že nám tu bude dobře.“

A bylo nám opravdu dobře, bývalo nám dobře. Když přišli Němci, maminka se jednou večer u stolu zeptala:

„Myslíš, že nám nenastanou trampoty, když jsou teď tady?“

To už se vědělo, co Hitler natropil v Německu, v Rakousku, v Československu, v Polsku, soukolí rasových zákonů urazilo pěkný kus cesty. Moje maminka byla Ruska, i ona získala svobodu na falešné papíry, prožila doby plné úzkosti a nebyla nadána takovým optimismem jako tatínek.

Myl jsem nádobí a Maurice utíral. Albert a Henri uklízeli oficínu, bylo je přes zeď slyšet, jak se smějí.

Tatínek se rozmáchl tím svým velkolepým uklidňujícím gestem, tím gestem člena Comédie-Française.

„Ne, tady ne, ve Francii ne. Nikdy.“

Tahle překrásná důvěra už byla nějaký čas vážně otřesena. Od té doby, kdy jsme si museli pořídit průkazy totožnosti, a obzvlášť od chvíle, kdy přišli dva chlapi v nepromokavých pláštích a bez řeči nám přilepili oznámení do výlohy. Jasně před sebou vidím toho většího, měl baret a knír, pověsili tam cedulku a utekli jako zloději v noci.

„Dobrou noc, děti.“

Tatínek za sebou zavřel dveře, jsme ve tmě. Je nám dobře pod příkrývkami, doléhají k nám ztlumené hlasy, pak zmlknou. Je noc jako každá jiná, noc roku 1941.

/III/

„A teď ty, Jo.“
Přiblížil jsem se se sáčkem v ruce. Je osm hodin, ale venku je ještě úplná tma. Maminka sedí na židli u stolu. Má náprstek, černou nit a ruce se jí třesou. Usmívá se jenom rty.

Obracím se. Maurice stojí nehnutě pod stínítkem lampy. Plochou dlaně si na levé klopě přihlazuje žlutou hvězdu, přišitou velkými stehy: ŽID.

Maurice se na mě dívá.

„Nebreč, taky dostaneš metál.“

Jasně, že ho dostanu, celá čtvrt ho dostane. Až dneska ráno lidi vyjdou ven, tak bude jaro uprostřed zimy, všechno v květu: každý bude mít v knoflíkové dírce velikánský petrklíč.

Jakmile tohle člověk má, tak toho moc nesmí: přestane chodit do kina, nesmí jezdit vlakem, možná že nebudem smět ani hrát kuličky, možná že už taky nebudem smět chodit do školy. Takový rasový zákon by nebyl k zahoeení.

Maminka zatáhne za nit. Pak ji těsně u látky ukousne, a je to, už jsem oštemplovaný; dvěma prsty ruky, která právě došla, lehce poklepe na hvězdu jako švadlena z velkého salónu, která došla nějaký obtížný steh. Zmohlo ji to.

Tatínek otevře dveře, když už si sáčko navlíkám. Zrovna se oholil, zároveň s ním vstoupila do pokoje vůně mýdla a kolínské. Dívá se na hvězdy, potom na svou ženu.

„No, tak teda,“ říká, „tak teda...“

Vzal jsem si školní tašku a políbil jsem maminku. Tatínek mě zastavil.

„A teď víš, co ti jediného zbývá?“

„Ne.“

„Být ve škole první. Víš proč?“

„Jasně,“ odpověděl Maurice, „aby měl Hitler vzteka.“

Tatínek se zasmál.

„No, tak nějak to bude,“ odpověděl.

Venku bylo zima, boty s dřevěnou podešví klapaly po chodníku. Nevím proč, ale otočil jsem se, okna našeho bytu byla nad holičstvím, a viděl jsem, jak se na nás oba dívají přes okenní sklo, celí scvrklí za poslední měsíce.

Maurice upaloval napřed, zhluboka vydechoval, aby dělal páru. Kuličky mu cinkaly v kapsách.

„Budeme mít tu hvězdu dlouho?“

Zastavil se a podíval se na mě.

„To já nevím. Proč, vadí ti to?“

Pokrčil jsem rameny.

„Proč by mi to vadilo? Těžký to není, běhat se s tím může, tak co...“

Maurice se šklebí.

„Když ti to nevadí, tak proč si to přikrejš šálou?“

Tomu klukovi jaktěživo nic neujde.

„Já si to nezakrejš šálou. To vítr mi ji přehrnul.“

Maurice se směje: „Máš pravdu, kamarádíčku, to byl vítr.“ Necelých dvě stě metrů a jsme u školní mříže, už je tady dvůr s kaštany, v této roční době černými. Ostatně kaštany ve škole v ulici Ferdinanda Flocona mi připadaly vždycky černé, možná že už byly dávno mrtvé, růst takhle v asfaltu, zmáčknutý do železného mříže, to není pro strom žádný život.

„Haló... Joffo!“

To mě volá Zérati. Je to můj kamarád už od první třídy,

když to tak počítám – troje kalhoty za rok – tak jsme jich my dva v těch zatracenejch lavicích ušoupali dobré dva tucty.

Utíká, aby mě dohonil, nos zčervenalý zimou mu vykukuje z kulicha. Má palčáky a je zachumlaný v šedivé pláštěnce, kterou nosí pořád.

„Ahoj!“

„Ahoj!“

Dívá se na mě, zírá mi na prsa a kulí oči. Polykám sliny.

Ticho je dlouhé, když je člověk malý.

„Páni,“ zašeptal, „ty máš ale kliku, to je senza.“

Maurice se směje a já taky, zmocnila se mě náramná úleva. Všichni tři vstupujeme do dvora.

Zérati se z toho nemůže vzpamatovat.

„No ne,“ žasne, „to je jako metál. Vy máte ale vážně kliku.“
Mám chuť mu říct, že jsem se o to nijak nepříčinil, ale jeho reakce mě uklidňuje, vlastně je to pravda, je to jako veliká medaile, neleskne se to, ale vidět to je.

V kryté části dvora postávají skupinky, jiní pobíhají, plnou rychlostí kličkují mezi pilíři, které podpírají střechu.

„Kluci, viděli jste Joffa?“

Nebyl v tom špatný úmysl, naopak, Zérati mě chtěl trochu předvádět, nechat mě zazářit před očima kamarádů, jako bych byl ze dne na den vykonal nějaký hrdinský čin a on to chtěl celému světu zvěstovat.

Vytvořil se kruh a já jsem se octl uprostřed.

Kraber se ihned začal usmívat, svítlna mu ozařovala obličej.

„Nejsi sám, v druhém ročníku je jich plno.“

Vzadu ve stínu se něco mele a pak se objeví dva obličej, jenže ty se neusmívají.

„Tak ty jsi Židák?“

Těžko říct ne, když to mám napsané na klopě sáčka.

„To kvůli Židákům je prej válka.“

Vida, to mi něco připomíná, ani to není tak dlouho...

Zératimu to nejde do hlavy. Neváží víc jak pětatřicet kilo, a když se předháníme, kdo má větší svaly, je vždycky poslední, může je napínat jak chce, nikdo je nenahmatá. Přesto se do velkého kluka pustí.

„Ty jsi ale blbec, Jo asi může za to, že je válka!“

„To víš, že jo, s Židama se musí zatočit.“

Všeobecné dohadování.

Ale co se to vlastně stalo? Byl jsem kluk, hrál jsem kuličky, dostával jsem pohlavky, běhal jsem, měl jsem hračky, musel jsem se učit, tatínek byl holič, moji bratři taky, maminka doma vařila, v neděli nás tatínek vyvedl do Longchamp podívat se na koníčky a nadýchat se vzduchu, celý týden jsem byl ve škole a to je všechno, a najednou mi někdo připlácně pár čtverečních centimetrů látky na klopou a jsem Žid.

Žid. Co to vlastně znamená? Co je to, takový Žid?

Zmocňuje se mě vztek znásobený zuřivostí, protože to nedovedu pochopit.

Kroužek se shlukl.

„Viděl jsi, jakou má skobu?“

V ulici Marcadet byl plakát nad obchodem s botami, zrovna na rohu, velikánský barevný plakát. Nahoře bylo vidět pavouka, jak leze po zeměkouli, takový tlustý pavouk sklípkan s lidskou hlavou, má hnusnou držku, podlouhlé oči, uši jak karfiol, pyskatou pusou a příšerný nos, jak ostří zahnuté šavle. Pod tím bylo napsáno něco jako: „Žid se chce zmocnit světa.“ Často jsme kolem toho s Mauricem chodili. Bylo nám to fuk, to strašidlo jsme nebyli my! Nebyli jsme pavouci a neměli jsme takovou hlavu, díkybohu; já jsem byl blondáček, modrooký, a frňáček jsem měl jako každý jiný. Takže to bylo jasné: já nejsem žádný Žid.

A teď mi najednou tenhle cvok řekne, že mám skobu jako ten na tom plakátu! A to všechno jenom proto, že mám hvězdu.

„Jakou mám skobu? Copak mám jinej nos než včera?“

Nezmoh se na odpověď, trouba jeden, dumal nad ní, dokud nezazvonilo.

Než jsem si stoupl do řady, tak jsem zahlídl Maurice na druhém konci dvora, bylo kolem něho asi deset spolužáků a asi se dost hádali, když se šel zařadit, vypadal naštvaně. Připadalo mi, že zazvonilo zrovna včas, jinak by se strhla rvačka.

Trochu jsem se coural, což jsem nemíval ve zvyku, a zařadil jsem se dozadu, až na konec řady.

Vstupovali jsme po dvou pod dohledem starého Bouliera a pak jsem si sedl na své místo vedle Zératiho.

První hodinu byl zemák. Učitel už mě dlouho nevyvolal a měl jsem trochu vítr, byl jsem přesvědčený, že tomu neujdu. Přejel přes nás pohledem jako každé ráno, ale u mě se nezastavil, oči mu sklouzly a nakonec si šel pro známku k tabuli Raffard. Vyvolalo to ve mně divný pocit: možná že se se mnou už nepočítá, možná že už teď nejsem žák jako ostatní. Ještě před pár hodinami by mě to nadchlo, ale teď mě to mrzelo, co proti mně všichni mají? Buď mi chtějí nabít hubu, anebo si mě nevšímají.

„Vezměte si sešity. Na okraj datum, název bude: Údolí Rhône.“

Poslechl jsem jako ostatní, ale pořád mi vrtalo hlavou, proč mě nevyvolal. Musím v tom mít jasno, musím vědět, jestli ještě existuju, anebo jestli jsem prostě nula.

Starý Boulhier měl jednu mánií: muselo být ticho. Muselo být slyšet mouchu létat. Když zaslechl šuškáni nebo když někomu upadla násadka nebo cokoli jiného, neohlížel se

napravo nalevo, ukazovákem označil viníka a v tu ránu padl rozsudek: „O přestávce na hanbu a napsat třicet řádek. Časovat ,ve škole nesmím hlučet‘ v čase přítomném, minulém a budoucím.“

Pošoupl jsem tabulku na kraj lavice. Byla pravá břidlicová, což bylo tenkrát vzácné, většina žáků měla takový obdélník černého kartonu a ten se nesměl moc namáčet a špatně se na něj psalo.

Já jsem měl opravdickou břidlicovou tabulku v dřevěném rámečku s dírkou, kterou byl provlečený provázek a na něm houbička.

Postrčil jsem tabulku prstem. Chvilí balancovala a pak spadla.

Bum.

Učitel psal na tabuli a otočil se.

Podíval se na tabulku na zemi a pak na mě. Všichni ostatní nás napjatě pozorovali.

To se moc často nestává, aby se nějaký žák ucházel o potrestání. Možná že se to nestalo nikdy, ale já bych byl toho dopoledne dal nevím co za to, kdyby učitel na mě namířil ukazovákem a řekl: „V půl páté budeš po škole.“

Byl by to důkaz, že se nic nezměnilo, že jsem to pořád já, žák jako všichni ostatní, kterého může učitel pochválit, potrestat, vyvolat.

Pan učitel Boulrier se na mě podíval a pak jako by mu zrak vyhasl, úplně vyhasl, jako by mu všechny myšlenky najednou ulítly. Pomalu sebral ze stolu velké ukazovátko a zabodl je do mapy Francie, pověšené na zeď. Vedl čáru, která klouzala od Lyonu až k Avignonu, a říkal:

„Údolí Rhône odděluje starý Centrální masiv od mladších pohoří...“

Výklad začal a já jsem pochopil, že pro mě škola skončila.

Po paměti jsem napsal stručné shrnutí, a pak jsem zaslechl, že zvoní přestávka.

Zérati do mě štouchl loktem.

„Pojď, pospěš si!“

Vyšel jsem ven, octl jsem se na dvoře a okamžitě nastal tanec. „Židák! Židák! Židák!“

Tančili kolem mě farandolu. Jeden mě štouchl do zad a já jsem padl někomu na prsa, další rána a padal jsem dozadu, jen taktak, že jsem neupadl, rozběhl jsem se, abych protrhl jejich řetěz. Podařilo se mi to a uviděl jsem Maurice, jak se pere dvacet metrů dál. Všude bylo plno křiku a já jsem taky jednu slízl. „Židák! Židák! Židák!“

Vyrazil jsem pěstí, ale dostal jsem strašnou ránu do stehna, připadalo mi, že mi na něj spadla celá škola, že mě ta útočící horda zadusí.

Roztrhli mi pracovní plášť a dostal jsem ránu za ucho. Teprve píšťalka dohlížejíciho tomu učinila konec.

Přes mlhu jsem viděl, jak přichází.

„Tak co se to tu děje? Už ať vás tu nevidím!“

Cítil jsem, jak mi ucho vřichledně opuchá, a hledal jsem Maurice. Ovázal si koleno kapesníkem. Krev už mu zaschla do hnědých skvrn. Nemohli jsme spolu mluvit, museli jsme se vrátit do třídy.

Sedl jsem si. Přede mnou, nad černou tabulí, byla hlava maršála Pétaina. Krásná, důstojná hlava ve vojenské čepici. Pod tím byla věta stvrzená podpisem: „Plním sliby své, a dokonce i sliby jiných.“ Uvažoval jsem, komu tak asi mohl slíbit, že mě nechá nosit hvězdu. K čemu to je dobré? A proč mě spolužáci mermomocí mlátí?

Víc než rány, víc než lhostejnost dospělých si z toho rána pamatuju ten pocit, že to nedokážu pochopit. Měl jsem stejnou barvu jako ostatní, stejnou hlavu, slyšel jsem sice

vyprávět o různých náboženstvích a ve škole jsem se učil, že se kdysi kvůli tomu lidi bili, ale já jsem žádné náboženství neměl, ve čtvrtek jsem dokonce chodil s ostatními kluky ze čtvrti do družiny, hráli jsme za kostelem košíkovou, mně se to líbilo, a odpoledne nám velebný pán dával náramnou svačinu, šedivý chleba s plněnou čokoládou, byla to okupační čokoláda, s takovou bílou hmotou uvnitř, trochu lepivá a málo sladká. Někdy nám dokonce přidal vysušený banán nebo jablko... Maminka byla klidná, když věděla, že jsme tam, byla radši, než kdybychom běhali po ulicích, potloukali se u vetešníků kolem Saintouenské brány anebo kradli dříví z ohrad určených k demolici a stavěli si z něho chaloupky nebo dělali meče.

Tak v čem je ten rozdíl?

Půl dvanácté.

Ucho mě pořád ještě bolí. Oblékám se a vyjdu ven. Venku je zima, Maurice na mě čeká. Odřené koleno už mu nekrvácí.

Nemluvíme spolu, není to zapotřebí.

Společně kráčíme ulicí.

„Jo!“

Někdo za mnou utíká. Zérati.

Je trochu udýchaný. V ruce drží plátěný pytlík stažený tkaničkou. Podává mi ho.

„Chceš si to vyměnit?“

Hned jsem ho nepochopil.

„Za co?“

Výmluvně ukáže prstem na klopou mého kabátu.

„Za tu tvou hvězdu.“

Maurice nic neříká, čeká a klope jedním dřevěným podpatkem o druhý.

Rychle se rozhoduju.

„Tak jo.“

Je přišitá velkými stehy a nit není moc pevná. Prostrčím jeden prst, potom dva a jediným trhnutím ji odpáru.

„Tumáš.“

Zératimu září oči.

Moje hvězda. Za pytlík kuliček.

To byl můj první obchod.

* * *

Tatínek si pověsí pracovní plášť na věšák za dveřmi u kuchyně. Nejídáme už v jídelně, abychom šetřili teplem. Než zasedneme ke stolu, musíme projít jeho kontrolou. Moje opuchlé ucho, roztržený školní plášť, bratrovo koleno a oko, které mu hraje do růžovofialova.

Tatínek ponoří lžici do nudlí v polévce, zachvěje se a pak se přinutí k úsměvu, kterému jako by se nechtělo na rty.

Žvýká, těžce polyká a dívá se na maminku, jak se jí třesou ruce.

„Dneska odpoledne škola odpadá,“ prohlásil.

Oba s Mauricem jsme upustili lžíce. Já jsem se vzpamatoval první.

„Doopravdy? A co moje taška?“

Tatínek nedbale mávne rukou.

„Dojdu pro ni, nestarej se. Dneska odpoledne máte volno, ale než se setmí, ať jste doma, musím vám potom něco povědět.“

Vzpomínám si, jaká se mě zmocnila radost a úleva.

Máme celé odpoledne pro sebe, a ostatní se musí pěkně učit! Dobře jim tak, vykašlali se na nás, a teď jsme je zase doběhli my, zatímco oni budou tvrdnout nad příklady a nad přechodníkem minulým, my se půjdeme nalokat vůně ulice, nejkrásnější vůně nejkrásnějších ulic, ulic našeho království.

Poklusem jsme vyběhli uličkami, které vedou k Sacré-

-Coeur. Jsou tam senzační schody se zábradlím jako stvořeným, aby po něm děti bleskurychle sjížděly, až jim chladný kov sežehne zadek. Taký se tam najdou parčíky, stromy, hladové kočky, které ještě přežily, které zatím domovnice z okolních domů neproměnily na guláš.

Probíhali jsme se tam, křižovali jsme prázdné ulice, kudy jen zřídka projel taxík na dřevný plyn a sem tam nějaké kolo. Před Sacré-Coeur postávali němečtí důstojníci v dlouhých pláštěnkách, které jim sahaly až na paty, s krátkými dýkami u opasku. Smáli se a fotografovali. Obloukem jsme se jim vyhnuli a vraceli jsme se domů a po cestě jsme honili jeden druhého.

Na bulváru Magenta jsme se zastavili, abychom si trochu vydechli, a sedli jsme si u vchodu jednoho domu.

Maurice si ohmatával obvaz, který mu maminka udělala.

„Dneska v noci půjdem na lup, jo?“

Přikývl jsem.

„Proč ne.“

Občas jsme to dělávali. Když už všichni spali. Strašně opatrně jsme otevřeli dveře svého pokoje, rozhlédli jsme se po chodbě a uklidnění tichem jsme sešli dolů do krámu, bosí, aby nevrzaly schody.

Byl to výkon. Muselo se obezřetně našlapovat na špičky, potom polehoučku na chodidlo, ale patou nedošlápnout. Když jsme se dostali do krámu, sunuli jsme se podle křesel a to bylo největší vzrušení.

Z ulice sem nepronikalo vůbec světlo, protože byla stažená železná roleta. V naprosté tmě moje prsty rozpoznaly pult, balíčky žiletek, prázdnou skleněnou destičku, na níž otec vracel nazpátek, a pak jsem dospěl k zásuvce. Vždycky tam byly nějaké mince, jen tak naházené. Vzali jsme si je a zase jsme šli spát. Celé dětství jsme tím pádem prožili

v nadbytku lékořicových pendreků. Těch gumových černých válečků, které se lepily na zuby i na střeva a způsobovaly nám úpornou zácpu.

Platí, dneska v noci si zase zahrajem na lupiče.

Jak jsme se tak celé hodiny flinkali ulicemi, úplně jsme zapomněli na všechny dopolední události, strašně rádi jsme se toulali městem a kouřili eukalyptové cigarety.

To byl taky takový vynález. Ve Francii nebyl tabák a muži se museli spokojit s hubeným přídělem na dekádu. Já jsem vždycky vlezl do lékárny a udělal jsem smutné oči na apatykáře.

„Prosil bych eukalyptové cigarety, můj dědeček má astma.“

Někdy jsem ho musel chvíli balamutit, ale obvykle se to podařilo a já jsem vyšel vítězně s balíčkem, který jsme o pár metrů dál otevřeli. A potom jsme se s retkou v puse a s rukama v kapsách procházeli jako mocnáři za zuřivého přihlížení žádostivých dospělých. Často jsme dali Duvallierovi, Bibi Cohenovi a vetešníkům u nás na rohu. S chutí si vzali, ale sotva se nadechli, už vzpomínali na někdejší tabáček. Bylo to odporné, možná že právě zásluhou těch tehdejších falešných cigaret nekouřím dneska ty pravé.

V parčíku nahoře na Butte Maurice najednou prohlásil:

„Musíme se vrátit, už se stmívá.“

Byla to pravda. Za dómem se zdvíhaly první večerní mlžné opary.

Dole se rozkládalo šednoucí město jako velikánská hlava stárnoucího člověka.

Chvíli jsme se mlčky dívali. Měl jsem rád ty střechy, ty pamětihodnosti, které se v dálce rozplývaly. Ještě jsem nevěděl, že celou tuhle krajinu dětství, tak důvěrně známou, už nespatřím. Ještě jsem nevěděl, že za pár hodin už nebudu dítětem.

Krámek v Clignancourtské ulici byl zavřený. Plno našich přátel v poslední době odešlo. Když si tatínek s maminkou povídali, zaslechl jsem někdy v jejich šepotu jména známých, kteří chodili k nám do naší officíny, anebo večer na kávu. Skoro všichni odešli.

Ozývala se i jiná slova: Ausweis, Kommandantur, demarkační čára... A jména měst: Marseille, Nice, Casablanca.

Moji bratři odešli začátkem roku. Nepochopil jsem dobře proč. Stříhalo se málo, v kdysi nabitém salónu býval někdy jenom nezdolný Duvallier, neustále věrný.

Ale přesto to bylo poprvé, co tatínek uprostřed týdne stáhl roletu.

Hned u schodů jsme zaslechli jeho hlas, přicházel z našeho pokoje.

Tatínek ležel natažený na bratrově posteli s rukama pod hlavou a díval se na naše království, jako by se pokoušel vidět je našima očima.

Při našem příchodu sebou trhl a posadil se.

Usadili jsme se s Mauricem proti němu na druhou postel. Spustil dlouhý monolog, který mi pak dlouho zněl v uších, ostatně zní mi v nich dosud.

Naslouchali jsme mu s Mauricem tak, jak jsme ještě nikdy nikomu nenaslouchali.

„Celou dlouhou řadu večerů,“ spustil, „od té doby, co jste začali chápat, jsem vám vyprávěl příběhy, pravdivé příběhy, ve kterých hráli roli členové vaší rodiny. Dneska mě napadlo, že jsem vám nikdy nevyprávěl o sobě.“

Usmál se a pokračoval:

„Není to moc zajímavý příběh a na moc dlouho by vás nepobavil, ale já vám ho dneska povím v kostce. Když jsem byl malý, ještě menší než vy, žil jsem v Rusku a v Rusku byl všemocný panovník, říkali mu car. Car byl stejný jako

dneska Němci, rád vedl války a vymyslel si takovouhle věc: vyslal emisary...”

Zarazil se a sraštil obočí:

„Víte, co jsou to emisáři?”

Přikývl jsem, ačkoliv jsem o tom neměl ani ponětí, ale věděl jsem, že nic moc příjemného to být nemohlo.

„Vyslal emisary do vesnic a ti tam posbírali malé chlapce, jako jsem byl já, a odvezli je do vojenských táborů a tam se z nich stali vojáci. Dali jim uniformu, naučili je pochodovat, bez odmluvy plnit rozkazy, a taky zabíjet nepřítelé. No, a když jsem dosáhl toho příslušného věku a tihle emisáři přišli do naší vesnice, aby mě a moje stejně staré kamarády odvezli, můj otec si se mnou promluvil jako...”

Trochu ochraptělým hlasem pokračoval:

„Jako to dneska večer dělám já.”

Venku se skoro úplně setmělo, už jsem tatínka proti oknu málem neviděl, ale nikdo z nás tří se ani nepohnul, aby šel rozsvítit.

„Zavolal si mě do malé komůrky v hospodářství, kde se vždycky zavřel a přemýšlel, a řekl mi: ‚Synáčku, chceš, aby z tebe byl carský voják?’ Řekl jsem, že ne. Věděl jsem, že by mi tam ubližovali, a nechtěl jsem být voják. Lidi si často myslí, že všichni kluci by se nejradši dali na vojnu, no ale tady vidíte, že to není pravda. Aspoň já jsem takový nebyl.

„V tom případě,“ pokračoval, „nemáš moc na vybranou. Jsi už přece kousíček chlapa, utečeš a nějak se protlučeš, vždyť nejsi žádný hlupák.”

Přikývl jsem, políbil jsem se s ním, potom jsem políbil sestry a šel jsem. Bylo mi sedm let.”

Mezi hovorem jsem slyšel, jak maminka vedle přechází a prostírá stůl. Maurice vedle mě jako by se proměnil v kamennou sochu.

„Vydělával jsem si na živobytí a unikal jsem emisarům, ale věřte mi, nebylo to vždycky snadné. Zkusil jsem všechna řemesla, odklízел jsem sněh za skývu chleba, lopata byla dvakrát tak velká jako já. Setkal jsem se s hodnými lidmi, kteří mi pomohli, taky se špatnými lidmi. Naučil jsem se vládnout nůžkami a stal se ze mě holič. Moc jsem toho nachodil. Tři dny v jednom městě, rok v druhém, a pak jsem přišel sem a byl jsem tu šťastný.

Vaše maminka měla osud podobný jako já, celkem je to všechno úplně obyčejné. Poznal jsem ji v Paříži, zamilovali jsme se do sebe, vzali jsme se a pak jste se narodili. Nemohlo to být prostší.“

Odmlčel se a já jsem si všiml, jak se jeho prsty ve stínu probírají třásněmi na přehozu mé postele.

„Zařídil jsem tenhle krámk, na začátku byl úplně maličký. Všechny peníze jsem si vždycky vydělal sám...”

Vypadal, jako by chtěl pokračovat pořád dál, ale pak se najednou zarazil a hlas už neměl tak jasný.

„Víte, proč vám to všechno vyprávím?”

Věděl jsem to, ale netroufal jsem si to vyslovit.

„Ano,“ řekl Maurice, „protože my taky musíme odejít.“

Tatínek se zhluboka nadechl.

„Ano, hoši, odejdete. Dneska. Teď přišla řada na vás.“

Pozdvihl paže, jako by se bránil něze.

„Víte proč: nemůžete se vracet domů v takovém stavu, jako jste přišli dneska. Vím, že se umíte bránit a že se nebojíte, ale člověk musí vědět jedno: když je ten druhý silnější, když jsou dva proti deseti, dvaceti, stu, tak odvaha tkví v tom, umět odhodit pýchu a zmizet. A jde ještě o vážnější věci.“

Cítil jsem, jak mi něco překáží v krku, ale věděl jsem, že neuroním slzičku, ještě včera bych byl možná brečel, ale teď to bylo jiné.

„Viděli jste, že Němci jsou den ze dne horší. Nejdřív jsme se museli hlásit, pak jsme dostali do výlohy výstrahu, potom přišli k nám do krámu, dneska už jste šli se žlutou hvězdou a zítra nás zavrou. Musíte utéct.“

Trhl jsem sebou.

„Ale co ty, ty a maminka?“

Konejšivým pohybem mě uklidňoval.

„Henri a Albert jsou ve svobodné zóně. Vy odjedete dneska večer. My s maminkou tady ještě něco zařídíme a pak odjedem taky.“

Zlehka se zasmál, sklonil se nad námi a oběma položil ruku na rameno.

„Jen se nebojte, emisaři mě nechytli, když mi bylo sedm, přece mě neskrípnou náckové v padesáti.“

Ulevilo se mi. Dneska se sice musíme rozejít, ale docela určitě se zase sejdem, jen co bude po válce, a ta nebude trvat věčně.

„Teď si musíte dobře zapamatovat, co vám řeknu,“ povídal tatínek.

„Odjedete dneska večer, pojedete metrem až na Slavkovské nádraží a koupíte si lístek do Daxu. A tam musíte přejít přes demarkační čáru. Papíry samozřejmě nemáte, musíte to nějak sfouknout. Půjdete do jedné vesnice blízko Daxu, jmenuje se Hagetmau, tam lidi převádějí přes čáru. Jakmile budete na druhé straně, tak máte vyhráno. To budete ve svobodné Francii. Vaši bratři jsou v Mentonu, hned vám to ukážu na mapě, je to až na italské hranici. Musíte je najít.“

Maurice se ozval:

„Ale za co si koupíme lístky na vlak?“

„Žádný strach. Peníze vám dám, musíte si dávat pozor, abyste je neztratili nebo aby vám je někdo neukradl. Každý budete mít pět tisíc franků.“

Pět tisíc franků!

Ani když jsme se v noci vydali na lup, nepřišel jsem si na víc jak na deset franků. Takové jmění!

Tatínek ještě neskončil, podle tónu, který nasadil, vidím, že to nejdůležitější teprv přijde.

„A nakonec,“ řekl, „si musíte zapamatovat jedno: jste Židi, ale nikdy to nepřiznejte. Rozumíte? NIKDY.“

Obě naše hlavičky přikyvovaly.

„Neřeknete to ani svému nejlepšímu příteli, ani to potichu nezašeptáte, vždycky to musíte zapřít. Rozumíte mi? Vždycky. Josephe, pojď sem!“

Zvednu se a jdu k němu, už ho vůbec není vidět.

„Ty jsi Žid, Josephe?“

„Ne.“

Jeho ruka mi suše pleskla o tvář. Nikdy mě předtím neuhodil.

„Nelži, jsi Žid, Josephe!“

„Ne.“

Aniž jsem si to uvědomil, zakřičel jsem to rozhodným a sebejistým hlasem.

Tatínek se zvedl.

„No,“ řekl, „tak snad jsem vám pověděl všechno. Doufám, že vám je celá věc jasná.“

Tvář mě ještě pálila, ale od začátku celého toho rozho-
voru mi vrtala hlavou otázka, na kterou jsem musel dostat
odpověď.

„Já bych se rád něco zeptal: co to je ten Žid?“

Teď tatínek rozsvítil lampičku s růžovým stínítkem, která stála na bratrově nočním stolku. Měl jsem ji rád, linul se z ní takový přívětivý, rozptýlený jas, který už nikdy neuvidím.

Tatínek se poškrábal na hlavě.

„Víš, trochu mě to mrzí, Josephe, ale musím ti říct, že to vlastně pořádně nevím.“

Dívali jsme se na něj a on asi cítil, že musí ještě něco dodat, že jeho odpověď by nám dětem mohla připadat jako vytáčka.

„Kdysi,“ řekl, „jsme obývali jednu zem, z té nás vyhnali, tak jsme se rozešli na všechny strany, a pak přišlo vždycky takové období, jako je teď tohle, kdy to pokračovalo. Hon zase začal, tak musíme zas utíkat, schovat se a čekat, až se lovec unaví. Ale teď už musíme jít ke stolu, hned potom se vydáte na cestu.“

Už se na tu večeri moc nepamatuju, utkvěly mi v hlavě jenom tlumené zvuky lžic, jak cinkaly o talíř, a sem tam větička, že chce někdo sůl, napít nebo tak. Na proutěné židli u dveří ležely naše dva chlebníky nacpané prádlem, toaletními potřebami a složenými kapesníky.

Na hodinách v chodbě odbilo sedm hodin.

„No tak,“ řekl tatínek, „jste připraveni. V kapsičce chlebníku, v té na zip, máte peníze a papírek s přesnou adresou Henriho a Alberta. Dám vám každému lístek na metro, rozlučte se s maminkou a vyrazíte.“

Maminka nám pomohla nasoukat se do kabátů, zavázat si šálu. Povytáhla nám ponožky. Bez ustání se usmívala a bez ustání jí tekly slzy, cítil jsem její mokré tváře na čele a taky její vlhké, slané rty.

Tatínek ji podepřel a zasmál se tím nejfalešnějším smíchem, jaký jsem kdy slyšel.

„No tak,“ zvolal, „to vypadá, jako kdyby odcházeli navždycky a jako by byli nemluvnata! Tak, děti, utíkejte, a brzy na shledanou!“

Rychle nás políbil a jeho ruce nás postrkovaly ze schodiště, chlebník mě tížil na rameni a Maurice otevřel dveře do tmy.

Rodiče zůstali nahoře. Později, když už bylo všechno